

# Att skapa ett sammanhang

Ett platspecifikt perspektiv på konstnärlig praktik kopplat till hälsa

Åsa Stjerna

Åsa Stjerna, ljudkonstnär

Betraktelse kring den konstnärliga processen och ljudverket *Himmel nedtagen* (2017) av Åsa Stjerna.

## Intoning - Att skapa ett sammanhang

*En cikadaliknande sång som ändrar tonhöjd beroende på dagsljusets styrka. Ljudet av en vind som drar förbi, vars intensitet beror på vindstyrkan utombus. Högtryck och lågtryck som blir dur- och mollklanger. En subtil textur av ljuddroppar som när det börjar regna utanför tilltar i intensitet också inombus, för att vid kraftigt regnväder bli en porlande ström.*

*Himmel nedtagen* är en ljudande sonisk gestaltning av himlen, skapad för ett nybyggt inomhusatrium och trapphall i Bild- och Interventionscentrum i Sahlgrenska universitetssjukhuset i Göteborg. Verket tar sin utgångspunkt i himlen utanför sjukhuset. En väderstation monterad på sjukhusets tak vidarebefordrar väderdata i realtid till ljudkonstverket inne i byggnaden, och transformeras där till olika ljudtexturer. Lågtryck, högtryck, nederbörd, vindhastighet, vindtryck och ljusstyrka genererar olika typer av ljudande uttryck genom en komplex algoritmisk struktur i ett specialutvecklat datorprogram.

Sexton högtalare löper från bottenplanet till taket, fem våningar upp, och skapar en vertikal lyssnarupplevelse där ljud strömmar uppifrån och ner. Genom glastaket som täcker platsen öppnas en visuell kontakt med himlen som gestaltas ljudande i byggnaden genom konstverket. På detta sätt får himlens olika uttryck sina klingande motsvarigheter i ljudverket, där himlen bokstavligen leds ner i ljusgården inomhus.

*Himmel nedtagen* sätter fokus på att expandera platsen — att upphäva innanför och utanför — och genom detta skapa en fördjupad ingång till platsen som del av ett större sammanhang. Men hur går denna praktik till?



Översikt över *Himmel nedtagen* av Åsa Stjerna, Ljsgården, Bild- och Interventionscentrum, Sahlgrenska universitetssjukhuset. De röda punkterna markerar tio av totalt sexton infällda högtalare bakom träpanelen, i trapphallen. Foto: Åsa Stjerna

## Ljud som konstnärlig praktik i det offentliga rummet

Vad är egentligen unikt med ljud? Vilket är dess unika kapacitet att verka som konstnärligt medium? Som ständig närvarande del av det urbana rummet utgör ljud i grunden vibrationer som fungerar genom att sätta molekyler i rörelse, och

genom detta sprida sig som hörbara tryckvågor. Att förstå ljud handlar om att förstå det som spatio-temporala processer, det vill säga rumsliga händelser (Cox 2011)<sup>1</sup>. Vidare har ljud en stark affektiv potential i sitt sätt att interferera med kroppar, mänskliga liksom icke-mänskliga. Det sätter material i svängning, vilket på olika sätt och på olika nivåer har en direkt inverkan på det urbana rummet. Ljud etablerar frekvenser, vibrationer, efterklanger, övertoner och ekon i direkt anslutning till specifika rumsliga omständigheter. Från ett mänskligt perspektiv får ljud trumhinnan att vibrera. Det verkar både perceptuellt och konceptuellt: ”Vilket vackert eller hemskt ljud!” eller ”Vad betyder det där ljudet?” På detta sätt ger ljud både en sensorisk upplevelse och information.

Genom den mycket komplexa sensoriska och informationsrika akt lyssnandet innebär påverkar ljud i högsta grad hur vi upplever, relaterar till och interagerar med vår omgivning. Ljud har en slående kapacitet att etablera en plats, atmosfär eller identitet. Man associerar ofta platser med specifika ljud. På samma gång, genom sin flyktighet och förmåga att läcka in, kan ljud enkelt förändra och omkoda en plats. Genom detta ger ljud nya sammankopplingar som bjuder in till korsläsningar och en uppsjö olika associationer. Beroende på specifikt sammanhang, bidrar ljud till att etablera obestämda och komplexa relationer. På detta sätt skapar ljud både identitet och förändring som del av det urbana rummet (Gabrielsson och Stjerna, 2013)<sup>2</sup>.

När ljud som konstnärlig praktik förs in i det offentliga rummet ges ingångar till platsen som bidrar till ett fördjupat sammanhang och upplevelse (Föllmer, 1999)<sup>3</sup>. Inte minst vad gäller platser man kanske tar för givna.

Ytterligare en central del av denna upplevelse handlar om ljudets kapacitet att verka rumsligt. Medan traditionella konstnärliga material är statiska, skapar ljud möjligheter till att laborera med förändringar över tid och inbjuder till andra sätt att tänka plats. Ljud skapar föränderliga, skiftande rumsligheter som skapar dynamik på platsen i samklang med platsens temporaliteter. Ljud kan tonas in och tonas ut. Ljud kan vidare skapa komplexa rumsligheter som rör sig från ena sidan av platsen till det andra, som exempelvis i *Himmel nedtagen*, där ljudet spatialiseras, det vill säga låta ljud förflyttas mellan de olika planen i ljusgården i Sahlgrenska universitetssjukhuset.

Ytterligare faktorer utgör besökarens egen kroppsliga utforskande av ljud som platsspecifik praktik. Snarare än ett fokus på verkets tidsliga dimension utifrån en klassisk idé om musik som tidsbaserad, där åhöraren upplever verket från

1 Cox, Christoph (2011). Beyond Representation and Signification: Toward a Sonic Materialism. In: *Journal of Visual Studies*. London: SAGE Publications. pp.145-161.

2 Gabrielsson, C., and Å. Stjerna (2013). Smooth Listening: Acoustic Striations and Lines of Flight. Paper at the 6th Deleuze Studies International Conference, Lisbon.

3 Föllmer, Golo (1999). Klangkunst im öffentlichen Raum. In: H. de La Motte-Haber. ed. 1999. *Klangkunst. Tönende Objekte und klingende Räume*. Laaber: Laaber Verlag.

början till slut, är det flanörens egna valda väg på plats, som avgör hur verket upplevs. *Himmel nedtagen* kan exempelvis upplevas kroppsligt både från bottenplanet, som en enda klangrymd, men besökaren kan även vandra uppför trapporna, och därmed flanera genom de enskilda ljudfälten. Detta skapar helt olika kroppsliga lyssningsupplevelser.

Min egen konstnärliga utgångspunkt att arbeta med ljud som medium i det offentliga rummet, och här med specifikt fokus på *Himmel nedtagen* handlar om just detta. Att genom ljudets perceptuella, informationsrika och rumsskapande potential erbjuda både omförhandling och sammanhang i den specifika kontext som det offentliga rummet innebär. I praktiken är det dock en komplex och i de flesta fall en flera år lång process som ligger bakom den klingande konstnärliga upplevelsen.

### Platsspecifik sonisk praktik

*Himmel nedtagen*, utgör en av ett tjugotal platsspecifika projekt jag genomfört. Samtliga handlar om långvariga platsspecifika processer i urbana och offentliga rum utanför den institutionella konsthallen. Trots sina olikheter delar de en sak: De har alla utforskat platsens specifika unika villkor och deltagit i omförhandlingen och transformationen av upplevelsen av platsen i fråga, genom ljud. Denna praktik bygger - i den praktiska vardagen, innan själva det klingande verket - på en långvarig erfarenhet av vad det egentligen betyder att ”omförhandla” och ”transformera” en plats genom den konstnärliga praktiken. Det handlar om en vardag fylld av förhandlingar och möten med den specifika platsens oändliga intensiteter. Det mest oansenliga härbärgerar inte sällan den mest visionära potential, och det är om dessa närmast osynliga detaljer som en stor del av praktiken handlar.

En produktiv ingång till att förstå platsspecifik praktik i den praktiska vardagen låter sig göras utifrån vad som inom filosofi går under namnet *immanensfilosofi* eller *flat ontology*. Det vill säga en förståelse av platslig produktion som en process mellan aktörer av helt skilda slag vilka alla innehar affektivt agens, det vill säga kapaciteten att både påverka och påverkas. Dessa aktörer och de inbördes relationer de upprättar spänner mellan både det materiella, det ickemateriella, det mänskliga och det ickemänskliga vilka sammantagna genererar verket.

Det soniska verket och ljudet kan alltså ses som en komplex process mellan en mängd olika aktörer. Den konstnärliga upplevelsen som betraktaren möter i *Himmel nedtagen* kan i slutändan alltså förstås som en effekt av förhandlingen och upprättandet av relationer mellan en oändlig mängd aktörer, som spänner mellan patienten, arkitekturen, vårdpersonalen, högtalare och högtalarkabel, möjlig placering av dessa, platsens väderlek, mina konstnärliga intentioner där alla dessa helt skilda aktörer alla påverkar den konstnärliga processen och därmed verkets tillblivelse.

Från en sådan utgångspunkt kan en platsspecifik sonisk praktik förstås utifrån en praktik som utforskar platsens olika aktörer och hur dessa påverkar varandra. Å andra sidan en praktik som omförhandlar och modifierar dessa genom olika konstnärliga strategier som förändrar upplevelsen av platsen.

I den vardagliga praktiken innebär den platsspecifika soniska praktiken ett aktivt och direkt befattande med platsen och som vad konsteoretikern Miwon Kwon beskriver, inte i första hand som en genre utan snarare som "[...] ett amalgam av konst och rumslig politik" (Kwon 2004, s.2)<sup>4</sup>. Kwon refererar här till konsthistorikern Rosalyn Deutsche, i en förståelse av platsen som en "urban-estetik" eller "spatial-kulturell" diskurs, som kombinerar "idéer om konst, arkitektur och urban design å ena sidan, med teorier som befattar sig med staden, sociala rum, och det offentliga rummet, å andra sidan" (min översättning).

Detta innebär en förståelse av platsspecifik praktik inte som en plats som fylls med ett förbestämt innehåll, utan snarare som en komplex praktik där konstnärliga tillvägagångssätt konstant måste återuppträffas, experimenteras med och testas ut i direkt relation med varje specifik plats och dess specifika aktörer och förhållanden.

Att som konstnär verka omförhandlande, är med andra ord alltid beroende av en given situations politiska, platsliga villkor, det vill säga hur dessa politiska och ideologiska villkor faktiskt ser ut och hur dessa påverkar den konstnärliga praktiken. Men också hur den konstnärliga praktiken kan påverka dessa.

### **Att utforska och omförhandla en plats i praktiken**

Så vad innebär det i praktiken att utforska, att "lyssna in" och befatta sig med platsens olika affektiva aktörer samt den specifika ekologi ett sjukhus innebär?

I samband med det konstnärliga uppdragets början, fick jag reda på att den föreslagna platsen för min gestaltning, Bild- och Interventionscentrum, skulle bli ett mycket frekventerat område för behandling och forskning inom Sahl-grenska sjukhusområdet. Detta innebär i praktiken en mängd olika platstyper med olika sociala verksamheter. Det handlar dels om rumstyper där människor vistas under längre perioder, som karaktäriseras av en statisk användning, dels rumstyper som fungerar som passager och genomgångsrum med mer dynamisk karaktär. Här måste det tas i beaktande att konstverket kommer att upplevas både av dem som vistas dagligen på platsen liksom den tillfällige besökaren.

Att "lyssna in" en plats som del av den initiala utforskande fasen handlar därför om så mycket mer än om platsens själva ljudlandskap, det vill säga hur det låter på plats, utan lika mycket hur dess sociala, arkitektoniska sammansättning skapar platsens politik. Det handlar om hur platsens arkitektur påverkar

<sup>4</sup> Kwon, Miwon (2004 [2002]). *One Place After Another: Site-Specific Art and Locational Identity*. Cambridge, Massachusetts, London: MIT Press.

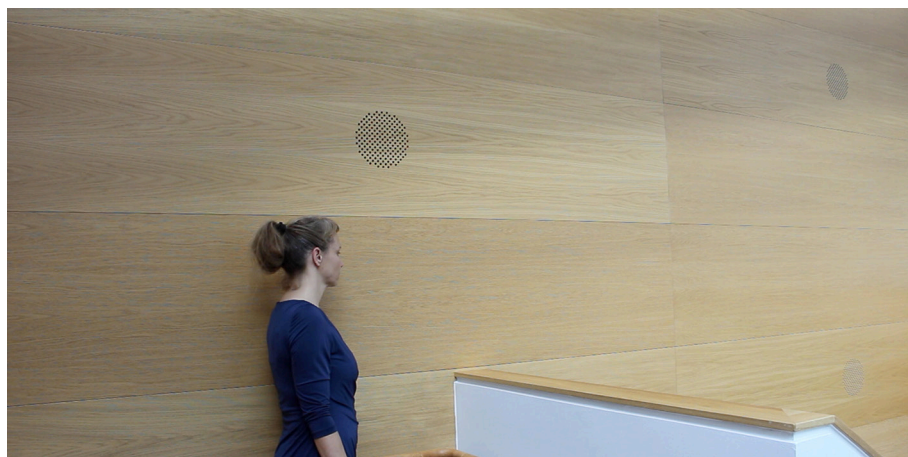
hur människor rör sig på platsen, under vilka tidpunkter på dagen, och hur det påverkar det potentiella verket i fråga och samtidigt hur verket kan påverka upplevelsen av platsen. En central del i utforskandefasen handlar här om att hitta andra möjliga tematiska ingångar till platsen och hur konstverket kan förändra upplevelsen av platsen i fråga. Det vill säga vad platsen kan bli och hur det kan göras tillgängligt genom en sonisk domän. Det handlar om ett större antal besök på platsen i början av den utforskande processen.

När processen kring att utforma en konstnärlig gestaltning för Sahlgrenska universitetssjukhuset påbörjades hade dock sjukhuset ännu inte byggts. Plats-specifik konst som integreras och utvecklas i takt med byggprocessen skiljer sig alltså från den typ av färdig offentlig konst som köps in och placeras i redan existerande byggnader. Den plats-specifika konsten, som utgör del av en planerings- och byggintegrerad process spänner ofta över flera år, i mitt fall fem år mellan befintliga ritningar, förslag på konstnärligt koncept och färdigbyggd plats med konstnärlig gestaltning. Detta påverkar den initiala utforskande processen av att ”lyssna in” platsen eftersom det inte finns en befintlig existerande plats att besöka ännu. Istället måste konstnären försöka fånga en plats som ännu väntar på att bli till genom ritningar, skisser och 3d-animeringar. Konstnären tolkar därmed arkitektens ritningar för att få en bild av vad de avser. Det handlar också om att läsa in vilka konsekvenser dessa ritningar innebär i praktiken när de en gång har realiserats och från detta läsa in en konstnärlig vision. Just glappet mellan vision och den ofärdiga situationen på plats utgör en av den konstnärliga processens största utmaningar.

I arbetet med *Himmel nedtagen* handlade det om många ensamma timmar framför datorn, scrollande bland tekniska skisser, där jag försökte avkoda hur färgkodade fält, streckade markeringar ska växa fram som korridorer, väntorum, en framtida levande plats, med människor, personal och sjuka patienter och deras behov. Kommer människor passera platsen? Kommer de att sitta ner? Varje streck och markering härbärgerar en mängd aktörer med sin specifika agens, som i högsta grad påverkar hur det potentiella verket kan fungera.

Den konstnärliga praktiken handlar alltså om konstnärens kapacitet att läsa av ritningarna, hitta en konstnärlig ingång och samtidigt kunna förutse hur konsekvenserna av ett realiserat verk kommer att bli på platsen. Det kräver en ärlighet, vad konst kan göra men lika mycket vad den inte kan göra.

Vad gäller *Himmel nedtagen* var det initiala uppdraget att skapa en konstnärlig gestaltning för väntrum och vilorum för patienter. Men ju mer jag läste in mig på de specifika platserna, och tolkade in ett möjligt verk, med utgångspunkt i platsens aktörer och dess inbördes agenser, insåg jag att ett sådant verk kommer att få ge alltför mycket avkall på den konstnärliga kvaliteten för att inte störa. Platserna ifråga passade helt enkelt inte för ljudkonst. Istället valde jag att



*Himmel nedtagen* av Åsa Stjerna, detalj av träpanel med inbyggda högtalare i trapphallen, Sahlgrenska universitetssjukhuset. Foto: Åsa Stjerna

lämna in ett förslag för en del av sjukhuset som kan tillåta att verket tar plats - i detta fall det stora atrium och en trapphall som fungerar som en passage.

Om den grundläggande utgångspunkten för det initiala utforskandet av platsen handlar om att undersöka den potentiella platsens affektiva aktörer, utgör dessa aktörer en högst konkret del av den konstnärliga tillblivelseprocessen av verket på plats. Det handlar inte minst om hur platsens förutsättningar kan användas till fördel i den konstnärliga processen. Det vill säga hur platsens inneboende agenser kan användas och modifieras för verkets tillblivelse.

I *Himmel nedtagen* gjorde sig detta påmint i varje del av den konstnärliga processen vad gäller utvecklandet av både ljudmaterial, teknologi, placering av högtalare och rumsliga strategier. I motsats till en förståelse av ljudkonst där förkomponerade ljud spelas upp i en standardiserad ljudteknologi, är det utifrån platsens förutsättningar som teknologin utformas. Det gäller exempelvis trapphallens utformning, som löper vertikalt från bottenvåning till glastak där jag monterade högtalare bakom den tunna träpanelen vid varje våningsplan. Detta skapade i sin tur specifika möjligheter att laborera med ljudförflyttningar vertikalt, dvs uppifrån och ned. Ljusedgårdens arkitektoniska material, glas, sten, och trä genererade en specifik akustik på platsen. Denna akustik blev sedan en central utgångspunkt vad gäller vilka ljud jag kunde använda och inte använda i verket, det vill säga om de utgjorde en risk att störa personal som arbetar på platsen varje dag.

Oväntade aktörer utgör med sin agens också de en del av den konstnärliga processen med platsen. Plötsligt ändras exempelvis en detalj i byggplanen som

påverkar den konstnärliga gestaltningen. Det handlar inte sällan om detaljer i byggplanen som konstnären inte får vetskap om förrän på ett sent stadium. Under arbetet med *Himmel nedtagen*, hade en dag en bryggliknande konstruktion plötsligt monterats över delar av den vägg där högtalarna implementerats. Högtalarna skymdes plötsligt och den visuella sikten uppåt mot himlen kom att brytas.

Det innebär att små detaljer har lika stor kapacitet att verka och påverka den konstnärliga processen som det som vid första anblick verkar dominera platsen.

### **Uttoning— Att ha skapat ett sammanhang**

Denna kortfattade beskrivning av tillkomstprocessen bakom den konstnärliga gestaltningen *Himmel nedtagen* sätter fokus på min förståelse av att arbeta med platsspecifik sonisk praktik i relation till den specifika plats ett sjukhus innebär.

En ofta cementerad traditionell syn på konstens roll i sjukhusmiljö är att den ska vara ”positiv” eller ”läkande”. Min konstnärliga utgångspunkt är snarare att införliva den potentielle besökaren som delaktig i ett större sammanhang. Detta ekologiska tankesätt genomsyrar både den konstnärliga tematiken - att överskrida uppdelningar genom att låta vädret gestaltas inomhus - samt de tillvägagångssätt som präglar den konstnärliga processen på ett djupare plan.

Konstnärligt perspektiv kopplat till ”hälsa” måste därför ses från ett mer komplext och mångfacetterat perspektiv. Snarare än att skapa ett verk med en specifik förbestämd verkan, ser jag hälsa utifrån ett existentiellt perspektiv. Den platsspecifika praktiken i ett verk som *Himmel nedtagen* handlar om upprättandet av relationer mellan helt olika agenser som sammantaget bildar sin egen ekologi. Besökaren erbjuds därmed en upplevelse som kan leda till ett intresse att närma sig verket på ett mer konceptuellt plan.

Men bortom det direkt erfärbara utgör också verket en långvarig process av omsorg och upprättandet av sammanhang som sträcker sig långt in i platsens olika domäner. Att omslutas av en vind som viner i ljusgården, eller treklanger som vandrar i trapphallen är effekten av en mycket omsorgsfull konstnärlig process som söker etablera en ekologisk ansats mellan skilda domäner och spänner djupt in i byggprocessen. I upplevelsen av verket är vi en del av detta sammanhang och alla de infinita aktörer som upprättar verket med det klingande verket som resultat.

I en tidsepok där det globala, det flyktiga och det utbytbara kommit att utgöra ledord, kan konstens förmåga till fördjupning av en specifik plats fylla en viktig funktion i skapandet av förankring och lokalitet.